

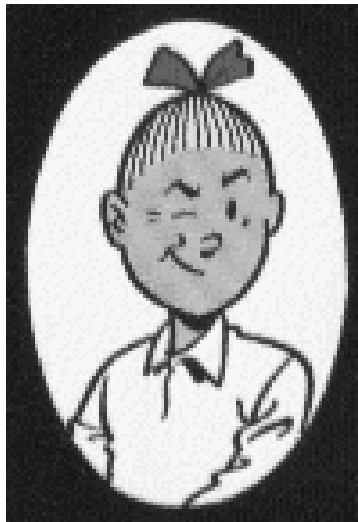
A.E.Tijhoff. 2003.

Met dank aan:

Michiel, aan wie ik mijn kennis over Vandersteen kon toetsen.

De tourleidster van het stadhuis te Brussel die met enthousiasme de antwoorden op al mijn vragen zocht.

De zaalwachter in het Broodhuis Museum die mij hielp het raadsel van de Schaarbeekse poort op te lossen

1 Inleiding

Van alle *Suske en Wiske's* die Willy Vandersteen getekend heeft, is het album *Het Spaanse Spook* uit de Blauwe Reeks misschien wel het opmerkelijkst. Deze strip verscheen in delen tussen 1948 en 1950 in *Kuifje's Weekblad*, om in 1952 als album de markt op te gaan. Dit album is onder andere bijzonder omdat de hoofdfiguren aangepast werden opdat ze beter bij het 'burgerlijke' publiek zou passen dat *Kuifje's Weekblad* las. Hergé, pseudoniem van Georges Rémi, de artistiek directeur van *Kuifje*, spoorde Vandersteen aan om voor de *Suske en Wiske's* die in *Kuifje's Weekblad* zouden verschijnen documentatie te verrichten en zich meer te bekommeren om details dan Vandersteen tot dan toe had gedaan. Vandersteen vond dit aanvankelijk geen probleem. Het leverde de unieke Blauwe Serie op, die over het algemeen gezien wordt als een hoogstandje van Vandersteens kunsten. Het album staat vol met details uit de 16^e eeuw. Schilderachtige tafereeltjes en een zeer gedetailleerd stadshuis van Brussel passeren de revue. De vele details en taferelen die niet uit de fantasie lijken te zijn ontsproten, prikkelen de nieuwsgierigheid naar de historische bronnen en andere inspiratiebronnen die Vandersteen aanwende voor zijn creatie.

Aan de hand van biografieën en opgetekende achtergronden bij de reeks *Suske en Wiske* begint de zoektocht naar het verhaal achter *Het Spaanse Spook*. Al gauw blijkt dat Vandersteen een groot bewonderaar was van de 16^e eeuwse schilder Pieter Brueghel de Oude (1525/30-1569). Dit verklaart dan ook het bezoek van Suske, Wiske en Lambik aan een museum waar zij het schilderij 'De Boerenbruiloft' (1556) van Pieter Brueghel bewonderen. Tevens blijkt Vandersteen een grote interesse te hebben gehad voor de opstand tegen de Spaanse bezetting rond 1600 en dat de inspiratie voor zijn eerste verhalen gevonden werd in zijn nabije omgeving. Nu kunnen we ook nagaan waar de mooie details die de 16^e eeuw moeten weerspiegelen vandaan komen. Twee aspecten worden hier nauwkeurig bekeken, en wel de vergelijkkennis van de

striptekeningen met het werk van Pieter Brueghel en de oorsprong van de gedetailleerde tekeningen van het stadshuis van Brussel uit de 16^e eeuw. Tevens wordt er aandacht geschonken aan de spanning tussen historische waarheid en de geschiedenis zoals die in *Het Spaanse Spook* naar voren wordt gebracht. In geheel wordt het beeld dat Vandersteen koesterde over het 16^e eeuwse België geschetst en hoe hij tot dit beeld gekomen is. Bij dit onderzoek zal veel beeldmateriaal aangevoerd worden ter argumentatie.

Willie Vandersteen

2 Willy Vandersteen

Willibrord Jan Frans Maria Vandersteen, alias Willy, werd op 15 februari 1913 geboren in de Antwerpse volkswijk de Seefhoek.¹ De wijk was een arme, verpauperde volkswijk met kleine vaak slecht onderhouden huisjes. De Seefhoek was een plek van het gesproken woord. Antwerpse vertellers kwamen er hun verhalen vertellen. Willy hing dan aan hun lippen. Zijn vader was een beeldhouwer, mouleerder en ornamenteur die de gevels van herenwoningen versierde met kopjes en krulletjes. Zijn moeder overleed nog voor de Tweede Wereldoorlog uitbrak.²

Over Vandersteen wordt verteld dat hij als straatschoffie de kinderen uit zijn buurt vermaakte door met krijt verhalen op de straat te tekenen. Hij vertelde bij zijn tekeningen ellenlange verhalen over ridders en andere legenden. Daarnaast speelde hij met zijn vriendjes de verhalen na. Zijn inspiratie vond hij voornamelijk bij de verhalenvertellers en de legenden verteld in de buurt.

Vandersteen volgde de lagere school in het St.-Eligiusinstituut. Daar zat hij vaker te dromen over Indianen en ridders dan dat hij naar de broeders onderwijs luisterde. Enkel de historische verhalen konden hem interesseren. Hij blonk slechts in twee vakken uit; opstellen schrijven en tekenen.

Een broeder wist zijn aandacht echter wel op zich te vestigen. Deze broeder liet Vandersteen kennis maken met de schilder Pieter Bruegel de Oude (rond 1525–1569). Deze schilder werd geassocieerd met het verzet tegen de Spaanse overheersing ten tijde van de Tachtigjarige Oorlog. Pieter Bruegel schilderde onder andere eigentijdse boeren in hun omgeving. De broeder vertelde met zo veel liefde over het werk en leven van Bruegel dat Vandersteen de man zou blijven herinneren als degene die hem enthousiast wist te maken voor deze kunstschilder.³

Op dertienjarige leeftijd schreef Willy zich in voor een avondcursus beeldhouwen aan de Antwerpse Academie voor Schone Kunsten. Andere literatuur noemen de avondcursus een tekencursus. Welke cursus Vandersteen dan ook exact volgde, duidelijk is dat hij er onder andere heeft leren tekenen. Hij begon met het zelfde beroep als zijn vader en vond een aanstelling als beeldhouwer. In 1928 werd hij lid van de scouting. De idealen uit de legendes vond hij hier terug: kameraadschap, erecodes, trouw en eerlijkheid.⁴ Tot 1935 bleef hij de lessen volgen aan de Academie.

Toen de Tweede Wereldoorlog in mei 1940 voor de deur stond, werd Vandersteen zoals duizenden anderen gemobiliseerd. In september keerde Vandersteen naar huis terug. Hij zou zijn leven lang een hekel hebben aan oorlogen. In zijn strips zijn veel verwijzingen terug te vinden naar zijn afkeer tegen wapens, en oorlogssituaties zoals de Vietnam oorlog. Het vrijheidsideaal vinden we ook in veel van zijn werk terug.

Vandersteen noemde zichzelf een 'verteller'. Hij gaf in verscheidene interviews aan dat zijn vermogen te vertellen voort was gekomen uit zijn vermogen te dromen. Hij verwees vaak terug naar de armoede in zijn jeugd, de crisistijd en de erbarmelijke omstandigheden in de Tweede Wereldoorlog. Alhoewel hij zijn professionele educatie aan de Academie heel belangrijk vond, gaf hij ook aan dat een opleiding alleen geen striptekenaar voortbrengt. Vandersteen zei in een interview uit 1981: 'Tegenwoordig zijn er genoeg opleidingen om te leren tekenen, maar niet om verhalen te leren vertellen. De levensomstandigheden brengen die jongens ook geen achtergrond meer bij om te kunnen vertellen. Daarvoor moeten zij gaan lezen en reizen, het gaan zoeken. Wij leefden erin. Ik ben van begin 20^e eeuw, dus wij hadden nog de uitlopers van de verpaupering, zowel in Nederland als in Vlaanderen. (...) In die

¹ Peter van Hooydonck, *Willy Vandersteen. De Bruegel van het beeldverhaal* (Antwerpen 1994) 9.

² Van Hooydonck, *Willy Vandersteen* (1994), 9-15.

³ Van Hooydonck, *Willy Vandersteen* (1994), 12.

⁴ Van Hooydonck, *Willy Vandersteen* (1994) 13.

Erik Durnez, *Ik vier het elke dag... Willie Vandersteen 65* (Antwerpen 1978) 5.

A.E.Tijhoff. 2003.

tijd was er humor onder de mensen. Scheel van de honger, maar ze hadden humor. Die humor, dat waren de droombeelden van die tijd, dat vind ge niet meer.⁵

3 De historische context rond 1948

Een creatie zoals een stripverhaal staat niet los van de tijd waarin zij is bedacht en getekend. Op 16 september 1948 vond de eerste publicatie plaats van een plaat van 'Het Spaanse Spook' in *Kuifje's Weekblad*. Dat betekent dat de strip zich in een historische context bevond welke gekenmerkt werd door de gevolgen van de Tweede Wereldoorlog. Vlaanderen kende als nasleep van deze oorlog een hoge belastingdruk en verregaande vervolging van oorlogscollaborateurs.

Vandersteen keerde zich na de Tweede Wereldoorlog tegen de sterke belastingdruk. Hij geeft in verschillende Suske en Wiske's harde kritiek hierop. Zoals in de *Bokkerijders* (1948), waar de fiscus een 'officiële dienst voor opsporen ende pakken van centen' wordt genoemd.

De koningskwestie in België had zich ook reeds opgeworpen. In 1949 kwam deze tot een hoogte punt. De toenmalige koning van België, Leopold III, was in de oorlog niet gevlucht naar het buitenland. Hij bleef in België en verzette zich niet tegen de bezetter. De koninklijke familie werd afgevoerd naar Duitsland. Net voor de capitulatie van Duitsland wisten de Amerikanen de familie te bevrijden. Toch bleef de koninklijke familie voorlopig nog in hun villa in Zwitserland. De koning was niet direct welkom in België. Het volk was verdeeld over zijn terugkeer. Een deel

Fragment uit
Koning Drink 1947

van het volk zag Leopold III als een collaborateur, iemand die het gedachtegoed van Hitler genegen was. Anderen zagen in hem de sterke macht die orde op zaken kon stellen in het hectische naoorlogse België. Tijdens Leopold III's afwezigheid functioneerde zijn broer, Prins Karel, als regent in België.

De koningskwestie komt meerdere malen terug in de Suske en Wiske verhalen uit die tijd. Vandersteen publiceerde zijn strips in de krant *De Standaard*.⁶ Deze werd gezien als de spreekbuis van de centrum-rechtse Vlamingen. Vandersteens standpunt komt duidelijk naar voren in *Amoris* (1946), *Prinses Zagemeel* (1947), *Koning drinket* (1947), *Lambiorix* (1949), *De Stierentemmers* en *De Stalen Bloempot*.⁷ Vandersteen gaf kleine kommentaartjes in de teksten die de ballingschap van de koninklijke familie veroordelen. In 1949 wanneer de discussie in alle hevigheid oplaait, besluit Vandersteen een heel verhaal te weidden aan de koningskwestie. In *Lambiorix* moet de rechtmatige vorst van de Belgen tijdelijk zijn volk verlaten. Lambik is als familielid zijn plaatsvervanger (Prins Karel). Het verhaal draait om machtsstrijd tussen de voor- en tegenstanders van de koning. Vandersteens opinie vinden we terug in de afloop van het verhaal: de koning keert terug en verleent iedereen amnestie. Op 12 maart 1950 werd een volksraadpleging gehouden omtrent de kwestie. Moest de koning terugkeren of niet? Het resultaat verdeelde België in tweeën. 72% van de Vlamingen stemde 'JA', de meerderheid in Brussel en Wallonië stemden tegen. Vandersteen, ook een 'JA'-stemmer, bekende kleur in de laatste strook van *De Stierentemmer*.

⁵ Har Brok en Rob van Eijck, *Suske en Wiske. Stripschrift Special* (Zeist 1981)3.

⁶ Peter van Hooydonck, *Suske en Wiske 50 jaar* (Antwerpen 1995) 189.

⁷ <http://www.brabantstrip.be/brabantstrip/artikels/Mag55.htm>

In veel Suske en Wiske albums vinden we de koningsgezindheid van Vandersteen terug. De helden moeten vaak het koninklijk gezag van een nobele koning verdedigen tegen aanvallen van kwalijke lieden die het volk willen onderwerpen. Het volk is in de verhalen dan natuurlijk op de hand van het koningshuis.⁸

Na de Tweede Wereldoorlog oefende de rooms-katholieke geestelijkheid een grote invloed uit in Vlaanderen. Vandersteen publiceerde bij de N.V. Standaard Boekhandel. Deze was in de jaren veertig nog steeds getekend door het Vlaams katholieke gedachtegoed.⁹ De Standaard was een Vlaams katholiek dagblad. Vandersteen tekende in 1946 ook strips voor de *Parochiebladen / Kerkelijke Leven*.¹⁰ In de vroege krantenstrip van Vandersteen vinden we ook katholieke waarden en symbolen terug. Kruisbeeldjes en madonna's onder stolpen sierden de huiskamer van tante Sidonia, al komen deze elementen zelden in het centrum van het verhaal voor.¹¹

⁸ Har Brok en Rob van Eijck, *Suske en Wiske. Stripschrift Special* (Zeist 1981) 43-44.

⁹ Van Hooydonck, *Willy Vandersteen* (1994), 111.

¹⁰ Van Hooydonck, *Willy Vandersteen* (1994), 112.

¹¹ Peter van Hooydonck, *Suske en Wiske 50 jaar* (Antwerpen 1995) 21.

4 'Het Spaanse Spook'

In *Het Spaanse Spook* combineerde Willy Vandersteen enkele van zijn voorliefdes. De Tachtigjarige Oorlog boeide hem enorm. Hij kon hierin zowel zijn nationalisme alsook zijn vrijheidsideaal kwijt. Hij liet zich voor veel van de tekenplaatjes inspireren door de 16^e eeuwse schilder Pieter Bruegel. In het album strijden Suske, Wiske en Lambik met het Spaanse spook Don Perilos y Vigoramba tegen Alva. Samen met het Vlaamse dorpje Kriekenbeek houden ze stand tegen de aanvallen van Alva en behalen uiteindelijk de overwinning. De schilder Pieter Bruegel helpt hen enkele malen. Vandersteen positioneerde hem hierbij als een stille verzetpleger tegen de Spaanse overheersing.

Willy Vandersteen concentreerde zich het meest op de verhalen en nam het niet zo nauw met de historische gegevens. In de Elsevier vertelde Vandersteen: 'En toen ik een keer het Belford van Brugge tekende zoals ik dacht dat het er uitzag in de vijftiende eeuw kroop een stelletje geleerden in de pen en legde me uit dat de spits van het Belfort er toen heel anders uitzag dan die ik op papier had gezet. Je moet verschrikkelijk goed uitkijken met wat je tekent, daarom reis ik zoveel mogelijk en documenteren we ons zo goed mogelijk. Al willen we met opzet weer niet zo werken als Herge van Kuifje, waar alles naar de natuur is getekend. Die maakt nooit een foutje. Hij is een Waal, een tekenaar, ik ben een Vlaming. Wij zijn meer schilders en vertellers, het hoeft allemaal niet zo te kloppen. Wij hebben hier in Vlaanderen veel behoefte aan in het irreële te treden.' (1974).¹² Dat hij het met de geschiedenis niet zo nauw nam, blijkt ook volop in *Het Spaanse Spook*.

Suske, Wiske en Lambik komen met behulp van het spook Don Perilos y Vigoramba in het jaar 1565 in Brabant. Alva voert in het verhaal dan al geruime tijd zijn schrikbewind uit. De Nederlanden waren toen inderdaad in Spaanse handen, maar Alva

¹² Heinemans, J., 'Waarom Suske en Wiske gaan ouders hebben' in; *Elsevier*, December 1974, 174-177, aldaar 176.

A.E.Tijhoff. 2003.

trok pas in 1567 de Nederlanden binnen.¹³ Vandersteen liet de helden naar het verleden reizen via het schilderij 'De Boerenbruiloft' van de hand van Pieter Bruegel de Oude. Dit schilderij werd geschilderd in 1565. Waarschijnlijk is dat de reden geweest waarom Vandersteen Alva twee jaar te vroeg in Brabant plaatste. Voor de schoonheid van het verhaal morrelde Vandersteen blijkbaar moeiteloos met de jaartallen.

Vandersteen veranderde de historische ontwikkelingen zonder schroom opdat ze in zijn verhalen passen. In *Het Spaanse Spook* laat Vandersteen de Spaanse koning Phillip II Alva in 1565 terugroepen omdat Alva een genadebrief van Phillip II ten gunste van het dorpje Kriekenbeek zou hebben genegeerd. Alva werd echter in 1573 pas opgevolgd door don Luis de Requesens y Zuñiga omdat hij zijn missie niet tot een goed eind had weten te brengen.¹⁴ Kriekenbeek is bovendien een niet-bestaand Brabants dorpje.

Vandersteens nationalisme is een Vlaams nationalisme, en geen Belgische. In interviews verwijst hij vrijwel niet naar zijn Belgische identiteit. Hij verwijst steeds naar zijn Vlaamse wortels. In 1981 zei hij in een interview: 'Dat vertellen zit ons Vlamingen in het bloed gebakken. Vroeger als kind luisterde ik ademloos naar de verhalenvertellers op de stoepen in Antwerpen. Volksverhalen, legenden, spookverhalen en sprookjes. Dat is het Vlaams land en zeker hier in Kempen. (...) We hebben in de loop der eeuwen zo onder allerlei bezettingen geleefd dat we misschien al het mogelijke hebben gedaan doen om onze eigen aard maar goed vast te houden.'¹⁵

Vandersteens nationalisme komt in dit verhaal duidelijk naar voren. Zo liet hij aan het eind van de belegering van Kriekenbeek een Spaanse legerleider tegen de Kriekenbekers

zeggen: 'Signores, wij betreuren ten zeerste deze jammerlijke vergissing! Mijn tropen zullen zich dadelijk terugtrekken en sta mij toe mijn bewondering uit te drukken voor uw heldenmoed en dapperheid.' Lambik positioneerde hij als een onverschrokken strijder tegen de Spanjaarden. Zijn moed en succes verklaarde Vandersteen door te verwijzen naar Lambiks wortels: Brabant. Brabanders worden in *Het Spaanse Spook* enkel genoemd in combinatie met woorden als 'de dappere Brabanders'. Een sterk staaltje van de Brabantse trots is terug te vinden in het gevecht tussen Lambik en een groep Spanjaarden op een brug.

Vandersteen zette Alva neer als de grote schurk. Het spook Don Perilos y Vigoramba introduceert Alva met de woorden: 'De boze hertog persttios de bevolking uit en liet galgen en brandstapels oprichtenico voor al wie de zware belastingen niet betaalderrambal'. In het verhaal krijgt Alva de genadebrief voor Kriekenbeek in handen. Hij besluit dan het koninklijke bevel te negeren en verstoopt de brief. Op het eind van het verhaal als Alva's verraad is uitgekomen, laat Vandersteen hem het verhaal verlaten met de opmerking dat hij later een roemloze dood zou sterven op het slagveld. Vandersteen positioneerde zijn verhalen over het algemeen altijd zo zwart-wit. In zijn verhalen staan de kwade bedoelingen van 'de slechten' dermate in scherp contrast met de nobele uitgangspunten van de helden dat de lezer meteen zal sympathiseren met de helden.¹⁶

Opmerkelijk is dat Vandersteen de Spaanse koning Phillip II neerzette als een koning die op zich het beste met zijn volk voor heeft. De koning schonk de Kriekenbekers genade uit respect voor hun dappere weerstand. Alva is de schurk die door Phillip II wordt teruggeroepen zodra de koning hoort wat hij allemaal uitspookt. Op geen enkele wijze krijgt Phillip II persoonlijk de schurkenrol toegespeeld. Naar hem wordt verwezen met 'Zijne Majesteit', terwijl Alva de 'boze hertog' wordt genoemd.

¹³ S. Groenveld en G.J. Schutte, *Delta II. Nederlands verleden in vogelvlucht. De nieuwe tijd: 1500 tot 1813* (Groningen 1992), 82.

¹⁴ Groenveld en Schutte, *Delta II*, 86.

¹⁵ Heinemans, J., 'Waarom Suske en Wiske gaan ouders hebben' in; *Elsevier*, December 1974, 174-177, aldaar 176.

¹⁶ Har Brok en Rob van Eijck, *Suske en Wiske. Stripschrift Special*(Zeist 1981) 43.

A.E.Tijhoff. 2003.

Suske en Wiske zijn in hun avonturen vaker afgereisd naar de tijd van de Tachtigjarige Oorlog. In deze avonturen komen wel echte Spaanse schurken voor, zoals Alva, maar Vandersteen liet duidelijk blijken dat niet elke Spanjaard een schurk was. In *De raaf van Rubens* (1977) redden de Spaanse aartshertogen Albrecht en Isabella zelfs Wiske's leven door haar in hun huis te verzorgen. Rob van Eijck en Wim van Helden denken dit standpunt van Vandersteen toe te kunnen schrijven aan het feit dat hij een Belg was, en -bijvoorbeeld- geen Nederlander. De Zuidelijke Nederlanden kenden maar een tienjarig verzet tegen de Spaanse bezetting. Omstreeks 1585 was het huidige België goeddeels weer in Spaanse handen. Bovendien hebben de Spanjaarden de katholieke Zuidelijke Nederlanden beschermd tegen het Calvinisme.¹⁷ Deze leer vertoefde vrijelijk in de Noordelijke Nederlanden en had de Beeldenstorm waarbij katholieke beelden en kerken werden vernietigd mede veroorzaakt. Daarbij moeten we ook in gedachten houden dat Willy Vandersteen het katholicisme een warm hard toe droeg en in zijn verdere werk zich ook een trouw koningsgezinde toonde.

Het lijkt alsof Vandersteen poogde omgevingen wel historisch correct te tekenen. Suske, Wiske en Lambik reizen naar Brussel om de genadebrief van Phillip terug te stelen van Alva. Tijdens hun reis belanden zij bij een herberg in Anderlecht. Anderlecht is tegenwoordig een wijk in Brussel. In de 16^e eeuw was zij echter inderdaad een dorpje in de buurt van Brussel. Vandersteen heeft dit gegeven onder andere kunnen opmaken uit 16^e- en 18^e eeuwse plattegronden van de Brusselse omgeving. Zulke plattegronden hangen in het sinds 1884 als museum functionerend Broodhuis te Brussel.¹⁸

Uit deze plattegronden valt tevens op te maken dat de eerste en de tweede stadsmuur van Brussel rond 1600 zich

inderdaad bevonden op de locaties en omgevingen waar Vandersteen ze heeft getekend. De Hallpoort is de nu enige overgebleven poort van de stadsmuur. Hij stamt uit de dertiende eeuw. Vandersteen tekende deze poort met precisie na zoals ze er rond 1948 uit zag. De andere stadspoort die Vandersteen tekende is de Schaarbeekse poort. Deze poort is in de 1784 afgebroken om plaats te maken voor grote boulevards.¹⁹ Vandersteen heeft de poort dus niet in het echt kunnen zien. Het is goed mogelijk dat hij het aanzien van deze toren zelf verzonnen heeft.

In *Het Spaanse Spook* zette Vandersteen Pieter Bruegel de Oude neer als een stille verzetpleger tegen de Spanjaarden. Het is echter niet duidelijk of Bruegel inderdaad de Spanjaarden hekelde. Zijn werk werd bijvoorbeeld ook gekocht door kardinaal Granvelle, een adviseur van Philips.²⁰ Enkele van zijn werken roepen wel een sterk vermoeden op dat hij de hertog Alva en de Spaanse overheersing veroordeelde. Op *De volkstelling te Bethlehem* (1566) zien we bijvoorbeeld een groep 16^e eeuwse boeren voor een herberg, zie figuren 5 en 6. De boeren geven geld aan mensen die achter een raam van de herberg zitten. Het uithangbord van de herberg toont een Habsburgse dubbele adelaar. De Spaanse koning was van het Habsburgse huis. Hier wordt dus belasting geïnd uit zijn naam.

Twee andere schilderijen van Bruegel de Oudere lijken Alva persoonlijk te veroordelen; *De kindermoord te Bethlehem* (rond 1566) en *De bekering van Paulus* (1567). Op beide schilderijen wordt een man in het zwart met een witte, puntige baard afgebeeld, omringt door soldaten met opstaande lanssen. Alva werd in de Lage Landen 'zwarte' Alva genoemd vanwege zijn zwarte kleding en zijn zwarte overtuiging. Hij had een witte, puntige baard.²¹ Spaanse soldaten hadden toen der tijd als herkenningsteken hun opstaande lanssen.²² Vooral *De kindermoord*

¹⁷ Brok en van Eijck, *Suske en Wiske* (1981) 44.

¹⁸ *Brussel en Omgeving, 1550-1554 en Plan van Brussel, 1572 en Topografisch plan van Brussel en omgeving, 1777*. Allen te vinden in Het Broodhuis, Grote Markt 1 te Brussel.

¹⁹ <http://dekriekelaar.vgc.be/wegwijs.html>

²⁰ Rose-Marie en Rainer Hagen, *Bruegel. Alle schilderijen* (Köln 2001) 11.

²¹ Rose-Marie en Rainer Hagen, *Bruegel. Alle schilderijen* (Köln 2001) 8.

²² Rose-Marie en Rainer Hagen, *Bruegel. Alle schilderijen* (Köln 2001) 12.

A.E.Tijhoff. 2003.

in *Bethlehem* positioneert Alva in een akelige rol. Hier ziet hij temidden van zijn soldaten toe hoe zijn kornuiten de zoontjes van Brabantse boeren doden. Op *De bekering van Paulus* is een kleine ruiter te zien die van zijn paard valt. Deze ruiter moet Paulus voorstellen die op dat moment bekeerd wordt. Een opvallend figuur op het schilderij is een zwarte ruiter die de valpartij aanschouwd. De omgeving waarin de groep zich bevindt doet denken aan de Italiaanse kust. Alva's troepen trokken daarvandaan naar de Nederlanden om het verzet neer te slaan. Hierdoor denken huidige kunsthistorici dat Pieter Bruegel wellicht hoopte dat Alva, vertegenwoordigd in de prominente zwarte figuur, zich zou bezinnen op zijn daden.

Vandersteen heeft het beeld van Pieter Bruegel als verzetstrijder. Waarschijnlijk is dit beeld hetgeen dat hem zo aantrok aan de schilder. Daarnaast schilderde Bruegel de boeren van zijn volk. Vandersteen zal zich hier tevens aangetrokken door voelen aangezien hij zichzelf ook zag als man van het volk. In 1981 benadrukte hij dit nog eens in een interview: 'Ik teken voor de gewone, dagelijkse mens, waar ik zelf toe behoor.'²³

5 Kleding, attributen en details

Op de voorplaat van *Het Spaanse Spook* staat Lambik in een heldhaftige positie in het centrum. Hij heeft het zwaard in de hand en houdt de vlag van Kriekenbeek staand. Het moment van de ommekeer in het avontuur wordt uitgebeeld. Het spook Don Perilos y Vigoramba laat net de genadebrief van Philips II zien. Suske, Wiske en Lambik bevinden zich op de barricaden van Kriekenbeek. Achter hen stijgt rook van de gevechten op.

Het verzet staat centraal in het verhaal. Dit is terug te vinden op de voorplaat. De vlag van het Brabants dorpje Kriekenbeek die Lambik hoog houdt, heeft voor Vandersteen zeker een betekenis gehad. Dit symbool van nationale trots was

een teken van weerstand die stand hield. De vlag van een land of stad stond symbool voor het gebied. Als de vlag viel, was de nederlaag nabij.

Het zwaard en de gescheurde kleding van Lambik geven aan dat hij verward is geweest in een gevecht. Het feit dat hij nog fier overeind staat met de vlag en klaar is om weer aan te vallen, geeft aan dat hij de gevechten tot een goed eind heeft gebracht. Hij vervult hier de dappere heldenrol. De introductie legt het accent op het verzet van de helden uit het verhaal.

5.1 Pieter Bruegel

Vandersteen verwerkte in *Het Spaanse Spook* veel Bruegeliaanse taferelen. Via het schilderij *De Boerenbruiloft* komen de helden in het verleden terecht. Daar maken ze meteen kennis met de geschilderde boeren die hun per abuis voor Spaanse spionnen aanzien. Het schilderij en Vandersteens weergave ervan lijken dusdanig op elkaar dat Vandersteen wel een duidelijk voorbeeld van het schilderij moet hebben gehad.

In enkele gevallen positioneert hij de helden zelfs in een fragment van een van de schilderijen van Pieter Bruegel. Zo vinden we Lambik terug in de omgeving geschilderd op het schilderij *De hooioogst* (rond 1565). Ook het verblijf in Anderlecht brengt de helden in een Bruegels aandoende omgeving, zoals we al bij figuur 1 hebben kunnen zien. Niet verwonderlijk dan ook dat zij hier Bruegel voor het eerst ontmoeten.

De sfeer en attributen uit het beeldverhaal lijken zo van Bruegels schilderijen afkomstig. De zakjes aan de jurken, paardenkonten, boerenkleding. Als we de boerenkleding van Vandersteen vergelijken met de kleding die Bruegel schilderde vallen meteen de grote overeenkomsten op. Figuren 16, 17, 18 en 19 laten vrijwel identieke kleding zien. Rob van Eijk en Wim van Helden denken in veel van de door Vandersteen getekende

²³ Brok en van Eijck, *Suske en Wiske* (1981) 8.

A.E.Tijhoff. 2003.

historische attributen en kleding de toneelkleding en toneel attributen anno 1900 te herkennen.²⁴

Vandersteen hield van schilderijen. Aangezien Vandersteen voor *Het Spaanse Spook* documentatie heeft op gedaan te Brussel is het van belang de collectie uit 1948 tot 1950 van het Brusselse 'Museum voor de Schone Kunsten' te bekijken. Deze collectie heeft Vandersteen uitvoerig kunnen bestuderen voor zijn werk. Aldaar hangen enkele werken van Pieter Bruegel de Oude en Pieter Bruegel de Jongere, de zoon van de Oude. Pieter Bruegel de Jonge heeft veel van de werken van zijn vader gekopieerd. De volgende werken van de Oude Bruegel hingen tussen 1948 en 1950 in het museum: *De val van de opstandige engelen*, *De volkstelling te Bethlehem*, *Geeuwende man*, *De aanbidding der wijzen* en *De val van Icarus*. Van de Jonge Bruegel hingen de volgende kopieën van het werk van zijn vader in het museum: *De volkstelling te Bethlehem*, *De kindermoord te Bethlehem*, Fragment van een *Kermis met toneel en processie* en *De Boerenadvocaat*.²⁵ Van deze schilderijen heeft Vandersteen goed kunnen zien hoe de mensen in de late 16^e eeuw in Brabant zich kleedden.

De volkstelling te Bethlehem laat Maria en Josef zien bij een 16^e eeuwse herberg waar boeren zich hebben verzameld. De vele afgebeelde personen hebben allerlei attributen bij zich, zoals tollers, schaatsen, manden en karren. Hun kledij lijkt sterk op de kleding van de boeren uit *Het Spaanse Spook*. Zeer waarschijnlijk heeft Vandersteen grotendeels de kleding zoals Bruegel die schilderde overgenomen.

Pieter Bruegel schilderde zelden figuren uit de 16^e eeuwse elite. De rijken die hij schilderde zijn herkenbaar aan de wat duurder uitzierende stoffen van de kleding. Zij hebben niet de karakteristieke kraag zoals Vandersteen die aan zijn 16^e eeuwse

elite meegaf. Andere schilderijen die te vinden zijn het Museum Schone Kunsten laten wel een elite zien zoals Vandersteen die tekende, zie hiervoor de figuren 20 en 21. Het kan zijn dat Vandersteen zich van dergelijke schilderijen een beeld vormde van het uiterlijk van de elite.

De paarden in *Het Spaanse Spook* hebben een kenmerkende tuigage. Dit zelfde detail is terug te vinden op de schilderijen van Pieter Bruegel. Het zelfde geldt voor de zakjes die de boeren op Bruegels schilderijen met een touwtje om hun middel dragen. In *Het Spaanse Spook* zijn ook deze details meegenomen.

5.2 Het stadhuis

Vandersteen heeft in *Het Spaanse Spook* met zeer veel detail het Brussels stadhuis getekend. Het stadhuis moet het 16^e eeuwse stadhuis voorstellen. Suske en Wiske dringen in het verhaal het stadhuis binnen om daar Alva's plannen af te luisteren. Het stadhuis van Brussel werd in twee fasen gebouwd. Van 1402 tot 1405 werd het eerste gedeelte gebouwd. In 1444 begon de bouw van de rechter vleugel. Met de toren werd in 1449 begonnen. De gehele voorkant en de toren was in 1451 af. De grote windwijzer in de vorm van een beeld van St. Michiel werd in 1465 op de top van de toren geplaatst. Het stadhuis werd zwaar beschadigd tijdens franse beschietingen in 1695. De binnenkant werd hierna opnieuw ingericht. Dit verklaart de gotische voorkant van het stadhuis en de grotendeels neogotische inrichting van het voorste gedeelte van het bouwwerk.²⁶

Het stadhuis werd in de loop der jaren aangevuld met tapijten, schilderijen, beelden en houtwerk. De meerderheid van het interieur bestaat dan ook voornamelijk uit 16^e, 17^e, en 18^e eeuwse werken. Bovendien is zijn de meeste werken pas na de

²⁴ Rob van Eijk en Wim van Helden, 'Suske en Wiske in de historie: onduidelijke figuren en onduidelijke tijden' in: Har Brok en Rob van Eijck, *Suske en Wiske. Stripschrift Special*(Zeist 1981) 31-44, aldaar 42.

²⁵ Koninklijk Musea voor Schone Kunsten van België, *Inventariscatalogus van de oude schilderkunst* (Brussel 1984) 38-44.

²⁶ Editorial escudo de oro, S.A., *The whole of Brussels and its surroundings* (Barcelona, jaartal onbekend) 5-7.

A.E.Tijhoff. 2003.

laatste kwart van de 19^e eeuw aangekocht.²⁷ In 1708 werd een gedeelte achter het stadhuis aangebouwd in de klassieke stijl.

Een rondleiding door het stadhuis anno 2003 wijst uit dat Vandersteen schilderijen en beelden in het stadhuis plaatste die pas werden gemaakt in de 17^e, 18^e en 19^e eeuw. Zo zien we achter de Spaanse wachters bij de poort stenen leeuwen staan. Deze beelden werden echter pas geplaatst in 1770.²⁸

Het stadhuis zoals Vandersteen die tekende is het oude, voorste gedeelte van het stadhuis zoals het eruit zag rond 1949. De vergaderzaal waar Vandersteen Alva laat overleggen met zijn officieren is een bijna exacte weergave van de Maximiliaanzaal. In deze zaal hangen ook nu nog de tapijten die Vandersteen in *Het Spaanse Spook* tekende. De tapijten zijn vervaardigd in de Van der Borgh ateliers. Zij zijn getiteld 'Het leven van Clovis' en stammen uit de 18^e eeuw.²⁹

Vandersteen heeft het stadhuis dus niet getekend op een historisch verantwoorde manier. Hij heeft zich wel veel moeite getroost om het stadhuis gedetailleerd weer te geven, maar maakte het zich makkelijk door het eigentijdse stadhuis in het verleden te plaatsen.

6 Vandersteens beeld van het verleden

Vandersteen had in zijn werk oog voor het verleden zoals ze daadwerkelijk was. Tegelijkertijd paste hij het verleden moeiteloos aan opdat ze in zijn verhaal past. Hierbij plaatste hij historische figuren in een a-historisch verhaal, en veranderde hij

²⁷ Marthe Crick-Kuntziger, *De tapijtenwerken in het stadhuis te Brussel* (Antwerpen 1944) 5.

²⁸ Editorial escudo de oro, S.A., *The whole of Brussels and its surroundings* (Barcelona, jaartal onbekend) 46-47.

²⁹ Marthe Crick-Kuntziger, *De tapijtenwerken in het stadhuis te Brussel* (Antwerpen 1944) 6.

gebeurtenissen in het verleden dusdanig dat deze de Vaderlandse geschiedenis zwaar geweld aan doen.

Van objectiviteit kunnen we hem niet beschuldigen. In zijn strips gaf hij blijk van zijn achtergrond en afkomst welke zijn historisch beeld beïnvloedden. In *Het Spaanse Spook* liet hij zijn hoofdfiguren het zwaard trekken tegen de Spanjaarden. Meerdere malen liet hij Lambik als een onverschrokken held de Spanjaarden verslaan. Hierbij verwees hij keer op keer naar de achtergrond van Lambik, die 'tot het volk behoort, waarvan Ceasar getuigde dat zij de dappersten van alle Galliërs waren'.

Vandersteen was gebiologeerd door het verleden van België als bezet land. Zijn nationalisme oriënteerde zich op Vlamingen, niet op België. Hij vond zijn talent tot vertellen typisch Vlaams, en verantwoorde dit met het argument dat Vlaanderen vaak bezet gebied is geweest waarbij het zijn karakter pookte vast te houden door de vertellingen. Het Frans sprekend gebied zag hij als een ander deel. Het behoorde niet bij het Vlaamse gebied en kende de Vlaamse traditie van vertellen niet. Deze gedachte is opmerkelijk aangezien ook dit deel van België vaak bezet is geweest.

De achtergronden van Vandersteen geeft een verklaring voor de wijze waarop Vandersteen hertog Alva en de Spaanse koning Philips II weergaf. Zijn koningsgezindheid en katholieke afkomst maakten dat hij de Spaanse koning in zijn verhaal buiten schot liet. Niet de koning bracht rampspoed over de Nederlanden; Alva was de autoriteit die de galgen op liet richten en het volk belasting dwong te betalen.

Vandersteen romantiseerde het verleden op een wijze die eigen is voor verhalenvertellers. Bruegel is in zijn ogen een volksheld die het opnam voor zijn volk en zich in het geheim verzette tegen de Spaanse overheersing. Dit beeld is niet historisch te verantwoorden aangezien het op *vermoedens* berust en er geen onomstotelijk bewijs voor is. Vandersteen zag waarschijnlijk hetgeen hij graag wilde zien: een volksheld geschikt om op te kunnen treden in een verhaal van hem.

A.E.Tijhoff. 2003.

Vandersteen nam de details van de 16^e eeuwse gebruiksvoorwerpen en kledij over van de werken van zijn favoriete Vlaamse schilder Pieter Bruegel de Oudere. Dit is onder andere te zien aan de kledij van Lambik als 16^e eeuwse boer, wat een kopie lijkt te zijn van de kledij van een Bruegeliaanse boer. De gegevens voor de kleding van de edelen kan Vandersteen hebben verkregen door schilderijen uit het Brusselse Museum van de Schone Kunsten te bestuderen. Het is ook geopperd dat Vandersteen zich liet inspireren door toneelkleding. Daarnaast heeft hij belangrijke gebouwen als het Stadhuis van Brussel en de Hallpoort geschetst zoals zij er rond 1949 te vinden waren in Brussel. Vandersteen kan gegevens omtrent de bouw van Brussel en de stadsmuren hebben gevonden in het Broodhuis Museum te Brussel. De gebouwen en omgevingen die Vandersteen niet kon invullen met zijn verkregen gegevens heeft hij met eigen fantasie ingetekend.

Alhoewel er geen literatuur te vinden is die wijst op een bewuste actie van Vandersteen, is het niet onmogelijk dat Vandersteen bewust speelde met het verleden in zijn werk. Enkele malen heeft hij een fout in zijn werk gezet, om te zien of het de lezers zou opvallen. Toch geeft hij duidelijk te kennen dat het hem voornamelijk om het verhaal te doen is, en niet om een zo sterk mogelijke natuur getrouwe tekening. Hij is meerdere malen gewezen op historische incorretheden in zijn werk. Als antwoord benadrukt hij dan dat hij Hergé niet is, en dat hij een Vlaamse is en dus meer een verteller zou zijn.

Literatuurlijst

Brok, Har en Rob van Eijck, *Suske en Wiske. Stripschrift Special* (Zeist 1981).

Durnez, Erik, *Ik vier het elke dag... Willie Vandersteen 65* (Antwerpen 1978).

Editorial escudo de oro, S.A., *The whole of Brussels and its surroundings* (Barcelona, jaartal onbekend).

Groenveld S., en G.J. Schutte, *Delta II. Nederlands verleden in vogelvlucht. De nieuwe tijd: 1500 tot 1813* (Groningen 1992).

Hagen, Rose-Marie en Rainer, *Bruegel. Alle schilderijen* (Köln 2001).

Hooydonck, Peter, van, *Willy Vandersteen. De Bruegel van het beeldverhaal* (Antwerpen 1994).

Hooydonck, Peter, van, *Suske en Wiske 50 jaar* (Antwerpen 1995).

Crick-Kuntziger, Marthe, *De tapijtenwerken in het stadhuis te Brussel* (Antwerpen 1944).

Koninklijk Musea voor Schone Kunsten van België, *Inventarisatocatalogus van de oude schilderkunst* (Brussel 1984).

Vandersteen, Willie, *Het Spaanse Spook* (Druk onbekend; Antwerpen 1982).

Heinemans, J., 'Waarom Suske en Wiske gaan ouders hebben' in; *Elsevier*, December 1974, 174-177, aldaar 176.

Internetsites

Vranken, Patrick, 'Vandersteen en de Koningskwesitie', *Brabant Strip Magazine* 55 (1998).

<http://www.brabantstrip.be/brabantstrip/artikels/Mag55.htm>, Groningen 28 November 2003.

Arnout Wouters 'Schaarbeek in Vogelvlucht, geschiedenis' (jaartal onbekend). <http://dekriekelaar.vgc.be/wegwijs.html>, Groningen 2 December 2003.

De afbeeldingen van de schilderijen van Bruegel zijn afkomstig van: <http://www.statenvertaling.net/kunst/werken/pieter.bruegel.de.oudere.html>, Groningen 3 December 2003. En <http://breughel.8m.net>, Groningen 3 December 2003.